

Пшик Б.І., Вознюк М.А., Карпінєць В.Й.

РОЗВИТОК МЕХАНІЗМІВ НЕБАНКІВСЬКОГО ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНИХ ПРОЕКТІВ

Стаття присвячена проблемам реалізації інноваційних енергозберігаючих проектів за рахунок коштів небанківських фінансових установ. Проаналізовано механізми фінансування проектів з підвищення енергоефективності кредитними спілками, лізинговими та енергосервісними компаніями, револьверними фондами. Запропоновано низку практичних рекомендацій щодо посилення ролі небанківських фінансових установ у процесах фінансування інноваційних енергоефективних проектів.

Ключові слова: енергоефективність, інноваційний проект, небанківські фінансові установи, фінансування.

Постановка проблеми. Проблема активізації процесів енергозбереження нині набуває все більшої актуальності, оскільки Україна й надалі залишається лідером нераціонального споживання енергоресурсів в Європі. Про це свідчать низькі показники енергоефективності, які становлять лише третину аналогічних показників європейських розвинутих країн. При цьому підприємства житлово-комунального господарства щорічно споживають понад 8 млрд кВт електроенергії та 10 млрд куб. м природного газу, частка енергоресурсів у витратах на утримання та експлуатацію житла сягає 60-80%, а на опалення житлового фонду щорічно витрачається понад 70 млн тонн умовного палива. За цих умов знижується конкурентоспроможність вітчизняної продукції, залишаються неякісними енергетичні послуги населенню, що в свою чергу негативно позначається на стані енергетичної безпеки нашої держави.

Поліпшення цієї ситуації суттєвим чином залежить від реалізації інноваційних енергоефективних проектів, що потребує створення ефективних джерел фінансування. З огляду на дефіцитність державного та місцевих бюджетів, що суттєво обмежує реалізацію зазначених проектів, на нинішній день викристалізувалась потреба створення механізмів залучення позабюджетних інвестицій,

зокрема за рахунок ресурсів небанківських кредитних установ, перфоманс-контрактингу та фінансування за лізинговими схемами. Тому проблема залучення небанківських фінансових посередників до реалізації інноваційних енергоефективних проектів є актуальною і своєчасною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Заслужують на увагу результати досліджень вітчизняних науковців у сфері фінансування енергоефективних проектів, зокрема: О.І. Амоші, В.М. Геєця, З.В. Герасимчук, С.О. Іщук, М.А. Козоріз, О.В. Коломицевої, В.С. Кравціва, О.Є. Кузьміна, В.О. Онищенко, І.З. Сторонянської, С.Л. Шульц та ін. Однак, незважаючи на значний обсяг публікацій із досліджуваної тематики, узагальнення й аналіз опублікованих робіт дозволили зробити висновок про те, що проблеми фінансування інноваційних енергоефективних небанківськими фінансовими установами недостатньо розроблені як у науковому, так і в організаційно-прикладних аспектах.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження механізмів фінансування небанківськими фінансово-кредитними установами інноваційних енергоефективних проектів в Україні та пошук шляхів їх вдосконалення.

Опис основного матеріалу дослідження. На сьогоденному етапі перед Україною стоїть завдання збереження статусу економічно розвинутої, незалежної держави. Потрібно відновлювати роботу промислових підприємств, модернізувати економіку на інноваційних засадах, стимулювати впровадження технологічних інновацій, забезпечуючи тим самим підвищення життєвого рівня населення, що потребує для реалізації цих завдань значних фінансових ресурсів. Важливе місце у фінансових системах переважної більшості країн належить спеціалізованим небанківським

© Пшик Богдан Іванович, д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки, Львівський навчально-науковий інститут ДВНЗ «Університет банківської справи», e-mail: pshykb@rambler.ru

Вознюк Микола Андрійович, к.е.н., доцент, директор, Львівський навчально-науковий інститут ДВНЗ «Університет банківської справи»

Карпінєць Віктор Йосифович, к.е.н., доцент кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки, Львівський навчально-науковий інститут ДВНЗ «Університет банківської справи»

фінансовим інститутам, які створюються для розв'язання певних економічних проблем, набуваючи в останні десятиліття все більшого розвитку.

Альтернативою банківським кредитам на реалізацію інноваційних проектів у сфері енергозбереження у сьогоденних умовах може стати кредитування за рахунок коштів небанківських установ, до яких належать кредитні спілки. Хоча сьогодні проблеми кредитних спілок, як й інших фінансових установ, обумовлюються фінансовою кризою,

цей сегмент на ринку фінансових послуг має велику перспективу. Свідченням того є напрацьований у Львівській області позитивний досвід фінансування проектів енергозбереження. На даний час розроблено та втілено у життя Програму енергозбереження для населення Львівщини на 2013 – 2016 роки, яка спрямована на реалізацію комплексу заходів із термореновації будівель та альтернативного енергозабезпечення, яка фінансується банками та кредитними спілками (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість та сума виданих кредитів за Програмою енергозбереження для населення за 2014 рік*

Кредитно-фінансові установи	Сума виданих кредитів, грн.	Кількість кредитів виданих по Програмі енергозбереження
БАНКИ		
БАНК ЛЬВІВ	8 042 004,30	435
ОЩАДБАНК	3 654 203,86	297
ОКСІ БАНК	11 860,00	2
УКРІНБАНК	174289,00	6
Всього:	11 882 357,16	740
КРЕДИТНІ СПІЛКИ		
ВИГОДА	2 017 477,19	173
АНІСІЯ	435 606,40	74
БОЙКІВЩИНА	826 839,93	106
ЛЬВІВСЬКА	85 130,00	12
САМОПОМІЧ	207 122,12	12
ГІЛЬДІЯ ВУГЛЕКОПІВ	10 000,00	1
ДОВІРА	363 909,00	26
ЄДНАННЯ	118 744,00	11
Всього:	4 064 828,64	415
ЗАГАЛОМ	15 947 185,80	1 155

* Складено за даними Львівської обласної державної адміністрації

Лише впродовж 2014 року видано 1 155 кредитів на загальну суму понад 15,9 млн грн. (із них понад 4 млн грн. – кредитними спілками), з обласного бюджету відшкодовано 2,3 млн грн., а за 2006-2014 рр. програмами стимулювання населення на здійснення енергозберігаючих заходів скористались 12 533 родини, які отримали кредити на загальну суму понад 112 млн грн. При цьому сума відшкодування з обласного бюджету за наростаючим підсумком за 2006 – 2014 роки склала 14 млн грн [1].

Абсолютною перевагою таких кредитів є те, що грошові кошти можна одержати швидше, ніж фінансування, прив'язане до державних або донорських програм. Однак в такому разі необхідно представити адекватне забезпечення кредиту на випадок невиконання позичальником фінансових зобов'язань, а також провадити роботу у напрямку розроблення спеціальних гарантійних механізмів зі сторони держави, в результаті чого буде можливість одержати кредит від кредитних спілок.

З метою реалізації комплексних проектів з енергозбереження слід підтримувати практику, яка передбачає активну співпрацю місцевих органів влади та кредитних спілок на базі відшкодування відсоткових ставок за кредитами, отриманими на здійснення заходів з енергозбереження для об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ). Механізм фінансування енергозберігаючих заходів для ОСББ полягає у наданні субвенції з обласного бюджету місцевим виключно за наявності затвердженої в установленому порядку місцевих програм енергозбереження та передбачених у місцевих бюджетах коштів на їх реалізацію.

Ще одним варіантом з розв'язання проблеми недостатності державних коштів та доступних кредитів для фінансування інноваційних програм і проектів енергозбереження можуть стати спеціальні цільові центральні та регіональні, а також спеціальні недержавні фонди енергозбереження, які акумулюватимуть кошти, як приватні, зокрема і міжнародних організацій,

так і державні, та вкладатимуть їх у найбільш актуальні проекти енергозбереження, перш за все

через пільгове кредитування, виділення грантів тощо (рис. 1).

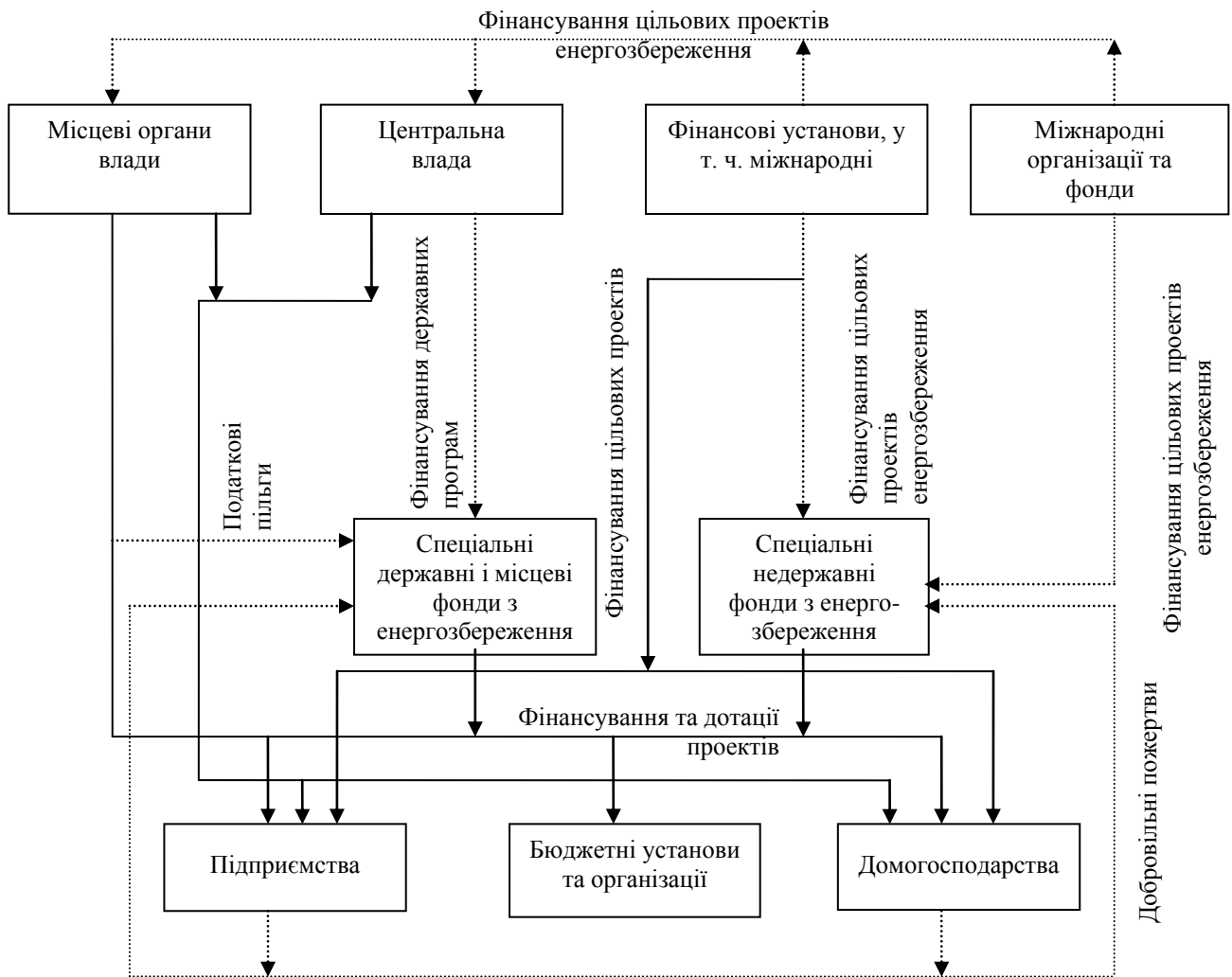

Рис. 1. Механізм функціонування спеціальних фондів енергозбереження [2, с. 328]

Для створення цільових місцевих фондів енергозбереження доцільно на законодавчому рівні визначити джерела формування таких фондів, напрями і порядок здійснення видатків. Доцільно використати чинні механізми стимулювання енергозбереження і передбачити наповнення цих фондів, у тому числі й за рахунок накладання економічних санкцій за неефективне використання енергоресурсів. Ще одним джерелом формування місцевих фондів можуть бути частини коштів від економії коштів, що досягається в результаті запровадження енергозберігальних заходів на підприємствах, які отримали кредити з цих фондів. Видатки цільових фондів можуть направлятися на реалізацію енергозберігальних заходів у бюджетній чи житлово-комунальній сфері. З цього фонду доцільно також надавати кредити підприємствам усіх форм власності для реалізації енергоощадних проектів. Координацію цих робіт варто покласти на структурні підрозділи з енергозбереження місцевих органів влади [2, с. 328].

Такі фонди повинні створюватися на неприбуткових засадах на основі наступних принципів: а) кошти фонду формуються на базі міжнародних і національних кредитних ресурсів; б) у якості закладу по кредитах виступає майно місцевих громад, яке надається за рішенням місцевих громад територіальних утворень області; в) цільове фінансування енергозберігаючих проектів відбувається в обсязі, пропорційному вартості наданого до закладу майна; г) енергозберігаючі проекти розробляються Фондом на базі повного енергоаудиту об'єктів закладодавця, погоджуються з місцевими органами влади та супроводжуються фондом до повного завершення проектів; д) для підвищення привабливості участі міжнародних фінансових установ, а також для формування страхової складової для своєчасної виплати відсотків та тілу кредиту первісним кредиторам на базі закладеного майна фонд розробляє різні механізми управління майном залежно від його

характеру. Дана діяльність регулярно контролюється та погоджується з засновниками фонду та закладодавцями; е) фонд засновується обласними органами влади. Участь у кредитних програмах фонду місцевих адміністрацій проходить на добровільній основі.

Яскравим прикладом функціонування спеціальних фондів енергозбереження є револьверний фонд (РФ) – фонд грошових коштів, який створений та функціонує з метою надання фінансової допомоги ОСББ для проведення поточних і капітальних ремонтів, впровадження енергозберігаючих заходів та проведення робіт із благоустрою [3]. Такі фонди можуть також функціонувати як структурні підрозділи громадських організацій. До револьверних фондів залучаються кошти з місцевого бюджету та фандрейзингових компаній, а також внески ОСББ, державного бюджету, кошти малого, середнього та великого бізнесу, міжнародних організацій.

РФ надає кошти офіційно зареєстрованим ОСББ на поворотній основі терміном до 1 року. ОСББ, що отримало кошти з РФ, сплачує внески до фонду — 5% від суми поворотної допомоги.

Позичальник повертає кошти до РФ у щомісячно рівними частинами згідно встановленого графіку. Максимально допустима сума позички розраховується на підставі даних, поданих заявником за принципом: максимальна сума позички = сума майбутніх доходів до ремонтного фонду в період, на який береться позичка (внески мешканців + інші доходи підтвержені документально), – середній розмір очікуваної заборгованості + сума залишку коштів на рахунках заявника – 5% внесків до Фонду на адміністрування – 10% непередбачувані ризики. Схема роботи револьверного фонду відображена на рис. 2.

Крім того, фонд може сприяти інституційному розвитку ОСББ шляхом проведення спеціалізованих тренінгів, надання консультацій з підготовки документів та удосконаленню системи бухгалтерського обліку та діловодства; методичної допомоги в розрахунку кошторису та підготовки методичних рекомендацій по роботі ревізійної комісії і налагодження системи внутрішньої системи звітності та інформування; допомоги у юридичному супроводі по роботі з боржниками.

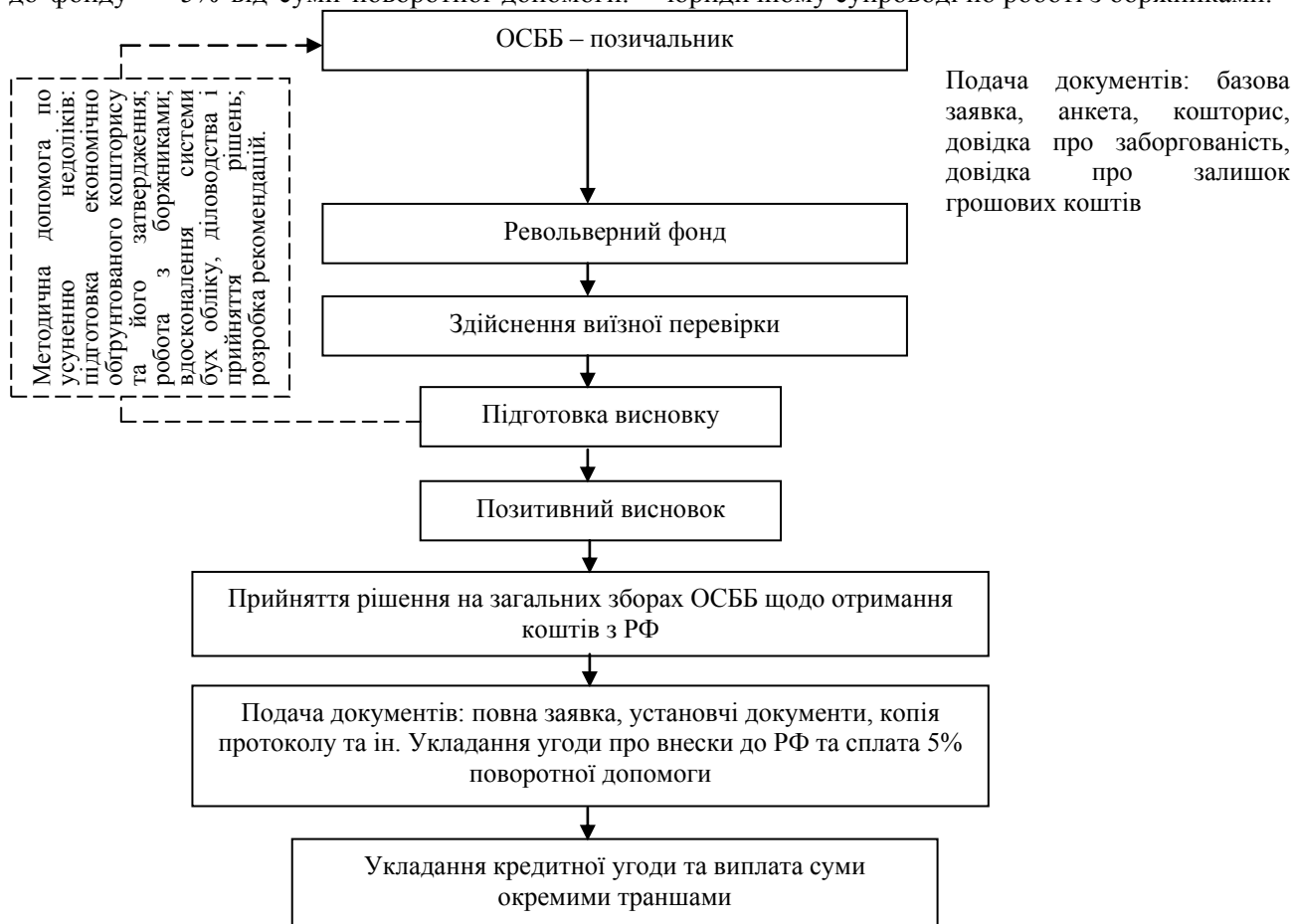

Рис. 2. Механізм револьверного кредитування [3]

Окрім вищевказаних традиційних джерел фінансування інноваційних проектів у сфері ене-

ргозбереження підприємницькі структури можуть користуватися новими механізмами

фінансування, зокрема шляхом лізингу. Щодо останнього, то у світовій практиці лізинг займає друге місце після банківських кредитів за поширеністю та обсягом інвестицій. Так, наприклад, питома вага інвестицій шляхом організації лізингу в загальних інвестиціях у сферу енергозбереження становить: в Англії – 28%, у США – 30%, Німеччині – 20%, Франції – 22%, Швеції – 26%, у Новій Зеландії, Австралії та Гонконгу – до 50%. Найкращим випадком застосування лізингової форми фінансування енергозбереження в Україні є проекти, що передбачають впровадження великих обсягів обладнання з порівняно незначними обсягами витрат на налагодження, обслуговування й інших супутніх витрат [4].

Розрахунки потенційного попиту на лізингові послуги в Україні варіюються до 50 мільярдів доларів США. Це – теоретичні суми, які враховують рівень амортизації та потреби у зміні основних засобів у різних галузях економіки. Проте щоб задовольнити цей попит, необхідно ліквідувати таку серйозну проблему, як недосконалість чинного законодавства, яке регулює відносини у сфері лізингу. Чинна система оподаткування призводить до того, що в лізингодавця обкладається податком на прибуток не лише винагорода, а й власний капітал. Неадекватним також є оподаткування операцій із фінансового лізингу податком на додану вартість. Крім цього, українські лізингові компанії та банки стикаються з проблемою недостачі та складністю залучення фінансових ресурсів на тривалі терміни, отримати гарантії чи страхові послуги. На відміну від них іноземні лізингові компанії не мають таких проблем і володіють значним капіталом, належною репутацією. Цілком імовірно, що коли макроекономічна ситуація в Україні стабілізується, а чинне законодавство, яке регламентує цю діяльність, буде удосконалене, їхня активність у фінансуванні енергоефективних інноваційних проектів значно зросте.

Ще одним джерелом небанківського фінансування інноваційних енергозберігаючих проектів є перфоманс-контракт, який передбачає виконання спеціалізованою енергосервісною компанією (ЕСКО) повного комплексу робіт з впровадження енергозберігаючих технологій на підприємстві замовника за рахунок залучених ЕСКО кредитних коштів. Механізм перфоманс-контракту започатковано в Україні постановою Кабінету Міністрів України від 20.12.1997 р. № 1422 «Про створення Української енергоефективної сервісної компанії» та прийняттям Закону України «Про ратифікацію кредитної угоди (Фінансування Української енергоефективної сервісної компанії УкрЕско) між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку».

Енергетичний перфоманс-контракт характеризується такими особливостями: надання послуг із встановлення обладнання «під ключ», у т.ч. розроблення фінансового плану, проектування, встановлення та налагодження обладнання, контроль, експлуатаційне обслуговування і забезпечення фінансування; витрати виконавців перфоманс-контрактів компенсуються за рахунок отриманої економії коштів від впровадження нових технологій та техніки; технічні, фінансові та експлуатаційні витрати несуть виконавці перфоманс-контрактів. ЕСКО забезпечують фінансування з поєднанням власних коштів, банківських позик та коштів інших залучених сторін (банки, фінансові установи, лізингові компанії). Така форма фінансування застосовується при нестачі робочого капіталу або при обмеженій можливості оформлення позики [4].

Модель фінансування проектів з енергоефективності через ЕСКО відображена на рис. 3.

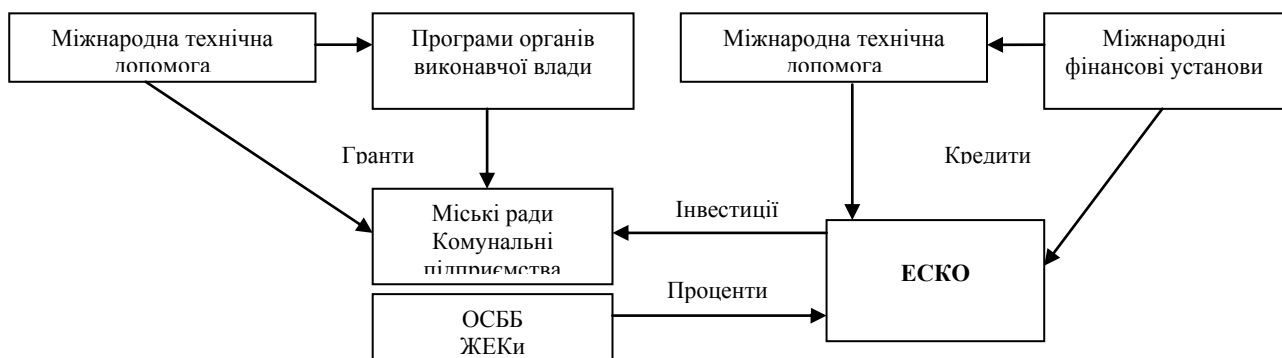

Рис. 3. Модель фінансування проектів з енергоефективності за допомогою механізму ЕСКО [2, с. 133]

Також слід звернути уваги на те, що процес реалізації проектів в сфері енергоефективності для державних організацій дуже відрізняється від звичайних тендерних процедур на основі вже розроблених технічних вимог і характеристик, оскільки обсяг робіт за контрактом не визначений і підрядник відповідає за його визначення. Це визначає необхідність встановити особливий механізм державних закупівель в сфері енергетичного обслуговування громадських будівель, що дозволить оцінку пропозицій з різним покриттям, витратами на реалізацію, економією енергії та фінансовими результатами.

Оцінка численних пропозицій з різним обсягом роботи, вартістю та запропонованою економією енергії є тривалим процесом. Для оцінки лише пропозицій від кваліфікованих заявників необхідно провести попередній відбір заявників, щоб обмежити кількість пропозицій до розумного рівня. Попередній відбір повинен ґрунтуватись на спроможності заявника розробити і впровадити ряд проектів з енергоефективності з використанням належного технічного підходу та мати досвід роботи з управління такими проектами. Водночас муніципалітети повинні мати право укладати контракти, які гарантують економію від енергозберігаючих заходів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В умовах ринкової економіки існують об'єктивні засади, що визначають необхідність розв'язання основних економічних і політичних проблем людства. Основні акценти сьогодення переносяться з торговельно-економічної кооперації на науково-технічну, виробничу і фінансову: обмін технологіями, послугами, створення спільних організаційних і фінансових структур, механізмів фінансування тощо. З'являються нові пріоритети розвитку: добробут, інтелектуалізація виробничої діяльності, використання високих та інформаційних технологій, екологічність і ощадливість у використанні природних ресурсів. В свою чергу це потребує відповідних змін і в управлінні процесами формування енергоефективної економіки, що потребує значних фінансових ресурсів на реалізацію інноваційних проектів у сфері енергозбереження, зокрема й коштів небанківських фінансових установ.

Активізація фінансування небанківськими фінансовими установами інноваційних проектів з підвищення енергоефективності може бути досягнута за рахунок: звільнення від

оподаткування прибутку кредитних спілок, револьверних фондів, лізингових та енергосервісних компаній, отриманого від фінансування інноваційних проектів у сфері енергозбереження терміном понад 5 років (за рахунок інвестиційних кредитів та фінансового лізингу), а також запровадження диференційованого підходу до оподаткування прибутку від таких вкладень терміном від 3 до 5 років; часткове (50%) формування резервів для відшкодування можливих втрат за активними операціями (насамперед інвестиційними кредитами на фінансування енергозберігаючих проектів, зокрема у житловому секторі); надання державних гарантій небанківським фінансовим установам за кредитами на фінансування інноваційних енергозберігаючих проектів, а також організація державного страхування таких вкладень; звільнення від ввізного мита та податку на додану вартість енергозберігаючих матеріалів, комплектуючих, а також відповідного енергозберігаючого обладнання, призначеного для фінансового лізингу; запровадження державного відшкодування (часткового) процентних ставок за кредитами, що спрямовуються на фінансування інноваційних енергозберігаючих проектів та передбачення обсягів відшкодування в Державному та місцевих бюджетах.

В економічних умовах, що склалися на нинішній день, розв'язання цієї проблеми вимагає комплексного підходу, який має враховувати інтереси держави, небанківських фінансових установ, організацій, домогосподарств та всіх інших суб'єктів, які мають відношення до реалізації інноваційних проектів у сфері енергозбереження. Важливими компонентами такого підходу має бути посилення ролі держави в процесах консолідації приватного капіталу для реалізації значних за обсягами енергозберігаючих проектів шляхом поєднання капіталу банків і небанківських фінансово-кредитних установ, промислового капіталу та коштів науково-дослідних організацій, а також створення сприятливих умов для їхньої діяльності у процесах підвищення енергоефективності вітчизняної економіки.

Перспективами для подальших досліджень у напрямку фінансування інноваційних проектів у сфері енергозбереження небанківськими фінансовими установами є розроблення дієвих механізмів регулювання їх діяльності інфраструктурного забезпечення, а також пошук нових форм та механізмів фінансування.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Львівська обласна державна адміністрація. Офіційний сайт [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://loda.gov.ua>
2. Вознюк М. А. Регіональна інвестиційна політика енергозбереження : монографія / М. А. Вознюк. – Львів : ДУ «Ін-т регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України», 2015. – 416 с.
3. Нові підходи до фінансування реалізації енергозберігаючих заходів ОСББ та ЖБК у м. Вознесеньку // <http://www.minregion.gov.ua/osbb/korisni-posilannja-ta-informacijni-vidannja-shhodo-stvorennja-ta-dijalnosti-osbb/novi-pidhodi-do-finansuvannya-realizaciyi-energozberigayuchih-zahodiv-osbb-ta-zhbk--u-m---vozneseensku>.
4. Михайлова С. Опыт стран Европы и Азии в сфере энергосбережения / С. Михайлова // ЭСКО. – 2007. – № 8. – с. 52.

REFERENCES

1. Lvivska oblasna dergavna administratsiya [Lviv Regional State Administration]. Retrived from: <http://loda.gov.ua/> [in Ukrainian].
2. Voznyuk, M.A. (2015). Regionalna investytsiyna polityka energozberegennya [Regional investment policy of energy saving]. LViv: Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine [in Ukrainian].
3. Novi pidhody do finansuvannya energozberigayuchyh zahodiv OSBB ta GBKu m. Voznesensku [New approaches to financing energy saving measures and JBK condominiums in the city Voznesensk]. Retrived from: <http://www.minregion.gov.ua/osbb/korisni-posilannja-ta-informacijni-vidannja-shhodo-stvorennja-ta-dijalnosti-osbb/novi-pidhodi-do-finansuvannya-realizaciyi-energozberigayuchih-zahodiv-osbb-ta-zhbk--u-m---vozneseensku>. [in Ukrainian]
4. Mykhaylova, S. (2007). Opyt stran Evropy i Aziyi v sfere energozberegennya [The experience of countries in Europe and Asia in the field of energy saving]. ESCO, 8, 52. [in Ukrainian].

Одержано 29.08.2016 р.